

TÜRKİYE'NİN
1980'li
YILLARI

HAZIRLAYAN
METE KAAN KAYNAR

İletişim Yayınları 3353 • Araştırma-İnceleme Dizisi 567

ISBN-13: 978-975-05-3571-0

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora, Aybars Yanık

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Turgut Özal temel atma töreninde (Dephotos)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Hazar Keleş

DİZİN Celal Galip, Berkay Üzüm, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TÜRKİYE'NİN
1980'li
YILLARI

HAZIRLAYAN
METE KAAAN KAYNAR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
Önsöz	19
<i>Türkiye'nin Seksenli Yılları Üzerine Bazı Notlar</i>	
METE KAAAN KAYNAR.....	23
<i>Darbeyi Hatırlamak: 12 Eylül'ün Belleği</i>	
GÖZE ORHON.....	103
<i>Amerikan Gizli Belgelerinde 12 Eylül Darbesi</i>	
METE KAAAN KAYNAR.....	127
<i>Seksenli Yıllarda Türkiye'de Ordu ve Siyaset</i>	
İSMET AKÇA.....	135
<i>Ahmet Kenan Evren</i>	
ÇAĞDAŞ GÖRÜCÜ.....	159
<i>Turhan Feyzioğlu</i>	
ERTUĞRUL ZENGİN.....	173
<i>12 Eylül'ün Başbakanı: Saim Bülend Ulusu</i>	
KEREM YAVAŞÇA.....	181

Kuvve'den (Beka) Fiil'e (Devletin Ülkesi ve Milleti ile Bölünmez Bütünlüğü) Önlem Devleti'nin Tesisi

METE KAAN KAYNAR 187

Yeni Hegemonyanın Çerçeve Metni: 1982 Anayasası

SELÇUK KOCA 227

12 Eylül'ün "Sivil Ölüme" Terk Ettikleri: 1402'likler

LEVENT ODABAŞI 241

Toplu Davalar

PINAR AYDOĞAN 255

12 Eylül'ün Cezaevleri: Mamak, Metris, Diyarbakır

CANSU PARLAK 271

Seksenli Yıllarda Türkiye Ekonomisi

KORAY R. YILMAZ 283

Bankerler: Yaptılar Ama Nasıl?

ZİŞAN ATAMAN ÇELİK 311

Seksenli Yıllarda "Dış" Politika

GENCER ÖZCAN 325

Kıbrıs Sorunu ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

B. ALPER TORUN 347

Bulgaristan Türklerinin Zorunlu Göçü

B. ALPER TORUN 359

Seksenli Yıllarda Türkiye'nin Siyasî Düşünce Hayatı

TANIL BORA - AYBARS YANIK 367

Ecevit'in "Arayış"ı

AHMET BAYAR 387

Türkiye'de Popülizmin Neoliberal Dalgası: Özal Popülizmi

CELAL ORAL ÖZDEMİR 401

Ahmet Mesut Yılmaz

ŞENOL GÜNDOĞDU 421

12 Eylül ve Türkiye Sosyalist Solu

GÖKHAN ATILGAN 425

12 Eylül'e Karşı İlk Örgütlü Muhalefet Girişimi Olarak Aydınlar Dilekçesi (Davası)

AYŞEM SEZER-ŞANLI 447

İnsan Hakları Derneği

ŞÜKRÜ ASLAN 469

Bölünme, Birleşme ve İdeolojik Kriz Sarmalında: Seksenli Yıllar ve Türkiye'de Merkez Sol

ANIL VAREL 481

Karaoğlan'ın Akgüvercini: Demokratik Sol Parti

ONUR ALP YILMAZ 505

Doksanlar Türkiye'sine Bir Miras: Hülle Partileri

METE KAAAN KAYNAR 511

Seksenlerde Merkez Sağ: "Korku" ve "Hayal" Arasında ANAP Politikaları

BAYRAM KOCA 519

Turgut Özal

MURAT ARSLAN 541

Yıldırım Akbulut

VEYSEL ERGÜÇ 549

Seksenli Yıllardan Bir İkinci Adam Portresi: Ahmet Hüsamettin Cindoruk

KAAN GAYTANCIOĞLU 555

Yükseköğretim Kurulu

CANSU PARLAK - LEVENT ODABAŞI 561

Seksenli Yıllarda Ülkücü Hareket: Travma Sonrası Stres Testi

KEMAL CAN 575

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

LEVENT ODABAŞI 597

***Deniz ve Dalga: Seksenler İslâmcılığına Dair
Kısmî Bir Açıklama Çabası***

ASIM ÖZ..... 607

***24 Ocak ve 12 Eylül Cenderesinde
Seksenlerde Türkiye’de Emegın Durumu***

AZİZ ÇELİK..... 647

***Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları
Konfederasyonu Davası (1980-1991)***

AZİZ ÇELİK..... 679

***Dipten Gelen Dalga: Yoksullaşan İşçi Sınıfının Direnişisi
ve 1989 Bahar Eylemleri***

AZİZ ÇELİK..... 699

Seksenlerde Kürt Hareketi

TUNCAY ŞUR..... 713

***Yatılı İlköğretim Bölge Okulları:
Modernleşme, Disiplin, Asimilasyon***

TUNCAY ŞUR..... 731

Partiya Karkerên Kurdistan / Kürdistan İşçi Partisi

TUNCAY ŞUR..... 741

***Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin
Ermeni Gizli Ordusu (ASALA)***

SİBEL UTAR..... 759

***Seksenli Yıllarda Feminist Kadın Hareketleri:
Kişiseli Politik Yapmak***

DEMET GÜLÇİÇEK..... 771

Feminist Dergisi, Kolektif Eylem ve Kadınlık Durumları

TUĞÇE KELLECI..... 793

***Yadsımanın Nesnesinden
Tanımlama Mücadelesi Öznesine
Alevilerin Uzun Onyılı: Seksenler***

BESİM CAN ZİRH..... 805

Politik Bir Mesele Olarak

Seksenlerde Çevre Hareketinin Ortaya Çıkışı

SELMAN SAÇ..... 831

Seksenli Yıllarda LGBTİ+ Hareketi

HANDE DÖNMEZ..... 853

Seksenli Yıllarda Basın

FUNDA ŞENOL..... 869

Seksenlerde Televizyonun Serüveni

BENGÜ ÖZTAN-KÖRÜN..... 899

Nokta Dergisi

ELIFCAN ÇORUK..... 913

Seksenli Yılların Dikotomisinde Yeni Gündem Dergisi

ARZU BAYAR..... 925

Seksenli Yıllarda Kamu Yönetimi

NURAY ERTÜRK-KESKİN..... 939

Batıkent Projesi

MURAT KARAYALÇIN..... 971

Seksenli Yıllarda Edebiyat

ÇİMEN GÜNAY-ERKOL..... 981

12 Eylül Devleti'nde Günlük Hayata Dair Notlar ve Tuhafliklar: Değişen Bayramlar, Cumhurbaşkanlığı Forsu ve Anıtkabir

MEHMET Ö. ALKAN..... 1003

Cilalı Siyasal "İmaj Devri":

Seksenlerde Siyaset ve Seçimler

MEHMET Ö. ALKAN..... 1035

Seksenli Yıllarda Popüler Müzik

MERVE EKEN-KÜÇÜKAKSOY..... 1067

Protest Müzikten Özgün Müziğe:

Seksenli Yıllarda Muhalif Müzik

SELÇUK DURAN..... 1085

**Seksenli Yıllarda Türk Sineması:
Endüstrisiyle, Anlatısıyla, İklimiyle**

ERDİNÇ KAYGUSUZ 1097

Devekuşu Kabare: Suç Ortaklığının En Güzeli

KADIR DEDE 1123

Seksenli Yıllarda Spor

MEHMET YÜCE 1135

Beşiktaş'ta Triumvirlik Dönemi: Metin Ali Feyyaz

NURETTİN KALKAN 1153

Seksenli Yıllarda Sanat ve Bellek İlişkisi

BORA GÜRDAŞ 1159

Doksanlar Türkiye'sine Seksenli Yıllardan Bakmak

METE KAAAN KAYNAR 1177

EK: 1980-1991 YILLARI ARASINDA KURULAN HÜKÜMETLER

VE BAKANLAR KURULU LİSTESİ 1203

KAYNAKÇA / İLERİ OKUMA LİSTESİ 1203

YAZARLAR HAKKINDA 1247

DİZİN 1251

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği, European Union
ABD	Amerika Birleşik Devletleri, United States of America
ADYÖD	Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluđu, European Economic Community
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Organization for Security and Co-operation in Europe
AIDS	Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu, Acquired Immune Deficiency Syndrome
AKDTYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AKKD	Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANASOL-D Hükümeti	Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi Hükümeti
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
APİ	Açık Piyasa İşlemleri
ASALA	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu, Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia, Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակ
ASALA-RM	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu - Devrimci Hareket
AT	Avrupa Topluluđu, European Community
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
AÜHF-ÖD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği
BANAP	Büyük Anadolu Partisi
BANK-SEN	Devrimci Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası
BAP	Büyük Anadolu Partisi
Basın-İş	Türkiye Basın, Yayın, Gazetecilik, Grafik-Tasarım Baskı ve Ambalaj Sanayi İşçileri Sendikası
BBP	Büyük Birlik Partisi
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı

BKP	Bulgaristan Komünist Partisi, Българска комунистическа партия
BM	Birleşmiş Milletler, United Nations
BNR	Bulgaristan Ulusal Radyosu
Ba.TP	Bağımsız Türkiye Partisi
BTP	Büyük Türkiye Partisi
Büro-İş	Büro Hizmet Kolu Kamu Çalışanları Sendikası
CEDAW	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
CENTO	Merkezî Antlaşma Teşkilatı, The Central Treaty Organisation
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CSRK	Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi, Comité de solidarité à la révolution kurde
ÇAY-KUR	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇİTOSAN	Türkiye Çimento Sanayi Anonim Şirketi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	Dünya Bankası, The World Bank
DÇM	Dövize Çevrilebilir Mevduat
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEP	Demokrasi Partisi
DTP	Demokrat Türkiye Partisi
DEMKAD	Demokratik Mücadelede Kadın Derneği
DEV-SOL	Devrimci Sol
DEV-YOL	Devrimci Yol
DFİF	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DİSK-AR	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi
DM	Danışma Meclisi
DMP	Demokrat Merkez Partisi
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSF	Dünya Sendikalar Federasyonu
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DSP	Demokratik Sol Parti
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

DTP	Demokratik Türkiye Partisi
EBK	Et ve Balık Kurumu
EİEİ	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
ETİBANK	Eti Maden İşletmeleri
ETUC	Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, European Trade Union Confederation
FHKC	Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, الجبهة الشعبية لتحرير فلسطين
FIAPF	Uluslararası Film Yapımcıları Dernekleri Federasyonu, International Federation of Film Producers Associations, Fédération Internationale des Associations de Producteurs de Films
FIBA	Uluslararası Basketbol Federasyonu, Fédération Internationale de Basketball Association
FIDH	Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, Fédération Internationale Des Ligues Des Droits De L'homme
FIFA	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği, Fédération Internationale de Football Association
Film-Yön	Film Yönetmenleri Derneği
FİYAP	Film Yapımcıları Derneği
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü, منظمة التحرير الفلسطينية
FNV	Hollanda İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Federatie Nederlandse Vakbeweging
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GAP-TV	Güneydoğu Anadolu Projesi Televizyonu
Genel-İş	Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası
Gıda-İş	Türkiye Gıda Sanayii İşçileri Sendikası
GKB	Genelkurmay Başkanı
GP	Güven Partisi
GSMH	Gayrisafi Millî Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü, Human Immunodeficiency Virus
HP	Halkçı Parti
HSYK	Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu
ICFTU	Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu, International Confederation of Free Trade Unions
IDP	İslahatçı Demokrasi Partisi
IKDP	Irak Kürdistan Demokratik Partisi, Partiya Demokrat a Kurdistanê
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü,

	International Labour Organization
IMF	Uluslararası Para Fonu, International Monetary Fund
IPI	Uluslararası Basın Enstitüsü, International Press Institute
İŞİD	Irak ve Şam İslâm Devleti
IUCN	Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği, The International Union for Conservation of Nature
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülü
İHD	İnsan Hakları Derneği
İİS	İthal İkameci Sanayileşme
İKÖ	İslâm Konferansı Örgütü
İKSV	İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
JCAG	Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları, Justice Commandos of the Armenian Genocide
JİTEM	Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele
KAOS-GL	Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
KB GSYH	Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
KDV	Katma Değer Vergisi
KENT-KOOP	Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİK	Kamu İktisadi Kuruluşu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOİB	Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
KOMKAR	Federal Almanya Kürdistan İşçi Dernekleri Federasyonu, Federasyona Komelên Karkerên Li Elmanya Federal
Kristal-İş	Cam, Çimento, Seramik ve Toprak Sanayi İşçileri Sendikası
KSSE	Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti, The Kurdish Students Society in Europe
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
KUK	Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları
KUK-SE	Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları Sosyalist Eğilim
LGBTİ+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender ve Intersex, Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex
MADEN-İŞ	Türkiye Maden İşçileri Sendikası
MAZLUMDER	İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MB	Merkez Bankası
MBK	Millî Birlik Komitesi
MC	Milliyetçi Cephe

MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEBAN	Menkul Değerler Bankerlik ve Finansman Anonim Şirketi
MEHTAP	Medeniyet ve Hayvansever Ekonomi ve Tarım Partisi
MESAM	Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği
MESS	Madeni Eşya İşverenleri Sendikası, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MFÖ	Mazhar Fuat Özkan
MGK	Millî Güvenlik Kurulu
MGKGS	Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği
MGP	Millî Güven Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilatı
MİSK	Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MKYK	Merkez Karar Yönetim Kurulu
MLSPB	Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği
MOSSAD	İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü, המוסד למודיעין לתפקידים מיוחדים
MP	Millet Partisi
Mu.P	Muhafazakâr Parti
MSP	Millî Selâmet Partisi
MTA	Maden Tetkik Arama
MTTB	Millî Türk Talebe Birliği
MÜBYYO-ÖD	Marmara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Öğrenci Derneği
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, North Atlantic Treaty Organization
NBA	Ulusal Basketbol Ligi, National Basketball Association
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Organisation for Economic Co-operation and Development, Organisation De Coopération et de Développement Économiques
OHAL	Olağanüstü Hâl
OLEYİS	Türkiye Otel Lokanta Eğlence Yerleri Sendikası
ORDONAT	Ordu Donatım
ÖZDEP	Özgürlük ve Demokrasi Partisi
PASOK	Panhellenik Sosyalist Hareket, Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
Petrol-İş	İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası

PKK	Kürdistan İşçi Partisi, Partiya Karkerên Kurdistan
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
PYD	Demokratik Birlik Partisi, Partiya Yekîtiya Demokrat
RP	Refah Partisi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SAL	Yapısal Uyarlama Kredisi, Structural Adjustment Loan
SAP	İsveç Sosyal Demokrat Partisi, Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti
SBF-ÖD	Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği
SBP	Sosyal Birlik Partisi
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Коммунистическая партия Советского Союза
SDP	Sosyalist Devrim Partisi
SECAL	Sektör Uyum Kredileri, Sectoral Adjustment Loan
SEİA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SEK	Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu
SEKA	Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Anonim Şirketi
SESAM	Türkiye Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİNE-SEN	Türkiye Sinema Emekçileri Sendikası
SODEP	Sosyal Demokrasi Partisi
SODER	Sinema Oyuncuları Derneği
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Союз Советских Социалистических Республик
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SVP	Sosyalist Vatan Partisi
TAYAD	Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Dayanışma Derneği
TBKP	Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TDKP	Türkiye Devrimci Komünist Partisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
TEKEL	Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TEP	Türkiye Emekçi Partisi
TEV-Dem	Demokratik Toplum Hareketi, Tevgera Civaka Demokratik

TEZ-KOOP-İŞ	Türkiye Ticaret Kooperatif, Eğitim, Büro ve Güzel Sanatlar İşçileri Sendikası
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP/C-ACİL	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (Acilciler)
THY	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİKB	Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği
TİKP	Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TİS	Türk-İslâm Sentezi
TİSGLK	Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKDP	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
T-KDP	Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi
TKEP	Türkiye Komünist Emek Partisi
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri
TKİP	Türkiye Komünist İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TKP/ML	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TKSP	Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi
TL	Türk Lirası
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÖB-DER	Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
TTK	Türkiye Taşkömürü Kurumu
TUD	Teşvik ve Uygulama Dairesi
TURBAN	Turizm Bankası Anonim Şirketi
TÜDAY	Türkiye Almanya İnsan Hakları Derneği
TÜHİS	Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜRK KAMU-SEN	Türk Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TZDK	Türkiye Zirai Donatım Kurumu Anonim Şirketi

UIP	United International Pictures
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, United Nations International Children's Emergency Found
USAŞ	Uçak Servisi Anonim Şirketi
ÜGD	Ülkücü Gençlik Derneği
ÜOD	Ülkü Ocakları Derneği
ÜYD	Ülkü Yolu Derneği
VAP	Vatandaş Partisi
VP	Vatan Partisi
WCL	Dünya Emek Konfederasyonu, World Congress of Labour
WFTU	Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu, The World Federation of Trade Unions
YAŞ	Yüksek Askerî Şura
YAZKO	Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi
YDP	Yeni Düzen Partisi
YEMSAN	Yem Sanayi Türkiye Anonim Şirketi
YHK	Yüksek Hakem Kurulu
YİBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulları
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YP	Yeşiller Partisi
YPG	Halk Savunma Birlikleri, Yekîneyên Parastina Gel
YPJ	Kadın Savunma Birlikleri, Yekîneyên Parastina Jin
YSD	Yabancı Sermaye Dairesi
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
YTP	Yeni Türkiye Partisi

Önsöz

Türkiye'nin 1950'li Yılları cildi ile başladığımız serinin dördüncü kitabını, Türkiye'nin 1980'li Yılları'nı sizlerle paylaşmaktan büyük bir mutluluk duyduğumuzu belirtmek isterim. Bu seriyi kafamızda şekillendirmeye başlayıp da çalışmaya girişeli tamı tamına 10 yıl geçti: 2013 yılı ortalarıydı, Tanıl Bora ile kitabın mimari tasarımı üzerinde düşünmeye başladık; 2014 yılı başlarında da kuvveden fiile geçti seri. Çalışmamızın ilk cildi, 2015 yılı ortalarında okuyucuyla buluştu. İkincisi –Türkiye'nin 1960'lı Yılları– 2017 yılında raflardaki yerini aldı.

Covid-19 pandemisi, tüm dünyayı etkilediği gibi bizi de sarstı; çalışmamızın üçüncü cildinin ikinci yarısı ve elinizdeki kitabın ilk başları pandemi dönemine rast geldi; gecikmeler yaşamadık değil; Türkiye'nin 1970'li Yılları'nı ancak 2020 yılında sizlere sunabildik. Şu anda sayfalarını çevirmekte olduğunuz Türkiye'nin 1980'li Yılları ise nihayet 2023 yılında –10. yılımızda– ilk üç arkadaşının yanındaki yerini aldı. Ve biz de aynı iştiaq ve ciddiyetle beşinci cildi, Türkiye'nin 1990'lı Yılları'nı hazırlamak üzere kollarımızı sıvadık.

* * *

Bu serinin ilk üç kitabında olduğu gibi bu kitapta da Türkiye'nin seksenli yıllarından bahsedildiğinde, takvim yapıprklarındaki kronolojiyi değil, Türkiye'nin siyasal anlamdaki seksenli yıllarını dikkate aldığımız gözden kaçmayacaktır: Türkiye'nin 1980'li yılları; Türkiye'nin Anavatan Partili (ANAP) yılları ya da bu çalışma içerisinde sürekli olarak andığımız kategorizasyon ile Türkiye'nin Üçüncü Merkez Sağ Dönemi: Öncesi ve sonrası (II. ve III.) koalisyon dönemleri ile çevrilmiş olan bu onyıllık da tıpkı 27 Mayıs, 12 Mart ve 28 Şubat gi-

bi, bir cuma gününe denk gelen darbeye Bayrak Harekâtı'yla başlamıştı. Sabaha karşı üçte kuvveden file geçen darbeyi Türkiye, tam bir saat sonra, TRT spikeri Mesut Mertcan'ın okuduğu Millî Güvenlik Konseyi 1 Nolu Bildirisi ile öğrendi. 12 Eylül 1980 Cuma günü başlayan Türkiye'nin 1980'li yılları, 20 Ekim 1991 tarihinde TBMM'nin 19. Dönemi için yapılan genel seçimlerle sona erdi. 20 Kasım 1991 Çarşamba günü 49. Hükümet'in Başbakanı Süleyman Demirel, saat dokuzda Başbakanlık makamına gelerek eski Başbakan Mesut Yılmaz ile buluştu ve yarım saat sonra görevi resmen teslim aldı.

* * *

Serimizin her cildinde, o onyıllı bir anahtar kelimeyle/tabirle tanımlamayı âdet edinegeldik. Türkiye'nin 1950'li yılları için "Türkiye'nin kabuk değiş-tirdiği yıllar" tabirini kullanmıştık. Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, dünyada, 1820'lerde başlayan ve Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle 1945'lerde hitam bulan bir *küresel daralma döneminin* –bir başka ifadeyle Britanya'nın hegemonik bir güç olduğu, *sanayi sermayesine* dayanan bir *daralma döneminin*– ardından gelen bir *genişleme dönemi*ydi. Büyük Savaş'ı müteakip, ABD hegemonyasıyla karakterize olan bu yeni dönem *sanayi sermayesinden finans-kapitale* geçişi de kapsayan bir genişlemeyi içeriyordu.

Aynı tarihlerde Osmanlı/Türkiye, bir *Büyük Dönüşüm'e* –Tanzimat'a– doğru adım atmak üzereydi. 1839'da başlayan bu süreç, anayasal monarşi (Meşrutiyet) dönemleri üzerinden Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla yepyeni bir rotaya dümen kırmıştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye de dünyada teşekkül etmeye başlayan bu yeni küresel yapı içerisinde yer almaya, sosyoekonomik ve siyasî yapısını yeniden şekillendirmeye başlamıştı. Doğrusu, dünya "kabuk değiştiriyor, dünya-sistem yepyeni bir merhaleye evriliyor, Türkiye Cumhuriyeti de bu dönüşüme icabet ediyordu".

Altmışların sonu, '70'lerin başları küresel kapitalizmin yeniden daralmaya başladığı, ABD hegemonyasının Asya'dan yükselen güçler tarafından ciddi maddada erozyona uğratıldığı bir dönemdi. Altmışlı yıllara rengini 68 kuşağı verdi. Dünyayı kasıp kavuran "isyan kuşağı" hiç tartışmaya gerek yok ki Türkiye'yi de derinden etkiledi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kabuk değiştirmeye başlayan genç Cumhuriyet hem '50'lerdeki bu dönüşümün politik sonuçlarıyla hem de dünyadan esen '68 rüzgârıyla bu tarihlerden itibaren yüzleşmeye başladı. O nedenle biz de çalışmamızda hem dünyanın hem de Cumhuriyet tarihimizin bu en renkli, bu en hareketli onyıllını –Türkiye'nin 1960'lı yıllarını– Cumhuriyet'in en *mülevven* ve *revnaklı* yılları olarak anmayı tercih ettik.

Dünyada Keynesyen ekonominin neoliberalizme bir başka ifadeyle, refah devleti ekonomilerinin müdahaleci devletlerinin *tekrar* (neo) *laissez-faire*

(liberalizm) *ekonomilerinin serbest piyasacı/gece bekçisi* devletlerine dümen kıldığı '70'ler Türkiye'ye, artan siyasal şiddet ve ekonomik krizlerle beraber geldi. Biz çalışmamızda Türkiye'nin '70'li yıllarını "sokak" anahtar kelimesi ile anmayı tercih ettik. Yetmişli yıllar, gerçekten de sadece siyasal şiddetin ve ekonomik krizin halktaki karşılığı olarak eklemek, yağ, petrol hatta ampul kuyruklarıyla müseccel bir "sokak" değildi. Çocukların oyun alanlarından yazlık sinemalara, giderek belirginleşen kentsel yaşama kadar da sokak, '70'li yıllara damgasını vuruyordu.

Seksenli yılları çalışmamızda *Korku İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü zor yıllar* olarak tanımlamayı tercih ettik. Sayfaları çevirdikçe siz de göreceksiniz ki yasaklar, idamlar, işkenceleri ile meşhur cezaevleri, yakılan kitaplar, yasaklanan eserler, hapse atılan yüz binler, 24 Ocak Kararları ile gittikçe zorlaşan hayat şartlarıyla bir *Korku İmparatorluğu* olarak örgütlenen darbe, arkasına Aydınlar Ocağı ideolojisini, yanına kuvvet komutanlarını alarak ülkeyi neoliberal yapısal uyum projesinin (24 Ocak) kollarına teslim etti. İkinci Dünya Savaşı sonrası kabuk değiştirmeye başlayan Türkiye, '60'ların *mülevven yıllarından* ve '70'lerin *sokak'ından* geçip '80'lerin *bozkır'ına* geldi. Ama Murathan Mungan'ın dediği gibi ne geçmiş –o geçmişin mülevven yılları– tükendi ne de yarınlar, hayat bizleri de yeniledi. Yolumuz seksenlerin bozkırlarından geçse de '80'lerin ikinci yarısından sonra denizlere çıkmaya başladı sokaklarımız.

* * *

İlk üç ciltte olduğu gibi, *Türkiye'nin 1980'li Yılları* kitabı da geniş ve yetkin bir ekibin kolektif emeğinin ürünü olarak sizlere sunuldu. Çalışmaya emeklerini, dostluklarını katan tüm yol arkadaşlarımıza içtenlikle teşekkür etmek isterim.

Bu vesileyle görüş, eleştiri ve tashihleriyle *Mutfak'a* her daim destek olan, Candaş Ayan, Dilek Çakır, Batuhan Parmaksız'a da teşekkürlerimi iletmem isterim.

Sadece bu kitapta değil serinin tamamında desteklerini ve dostluklarını her daim yanımda hissettiğim, Kerem Ünüvar'a, Aybars Yanık'a ve elbette ki Tanıl Bora'ya da bu vesileyle teşekkür ve hürmetlerimi sunuyorum.

Ve *Mutfak* ekibi... Elinizdeki bu çalışmanın hazırlanmasında benimle çalışan; kitabı pişiren, hazırlayan ve sunan emektarlar... öncelikle Cansu Parlak ve Alper Torun'a gönülden selamlar yolluyorum. Onlar bu cildin en başından beri *Mutfak'talar*. Yarı yolda mutfaka katılan ama bundan sonraki ciltte de birlikte çalışacağımız Semih Nafiz İpek, Rukiye Kesler ve Nuri Özçelik'e de katkıları için teşekkür ediyorum. Ve Levent Odabaşı, *Mutfak'ın* olmazsa olmazı, *sous chefi*, bütün seriyi birlikte omuzladığımız kardeşim.

Bu kitabın pişirilip sofraya getirilmesinde emeği geçen tüm Mutfak arkadaşlarıma minnettarım, tadında bir sorun varsa sorumluluk sadece bana aittir.

Keyifli okumalar.

METE KAAAN KAYNAR

Türkiye'nin Seksenli Yılları Üzerine Bazı Notlar

METE KAAAN KAYNAR

**“Kollama Koruma Harekâtı”, 12 Eylül Cuma,
Saat Sabahın Üçü ve Sonrası**

*Saraylar saltanatlar çöker
kan susar birgün
zulüm biter
menekşelerde açılır üstümüzde
leylaklarda güler
bugünlerden geriye
bir yarına gidenler kalır
bir de yarınlar için direnenler...*
– Adnan Yücel
“Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek”

Ailesi ile Gülhane Parkı'nda piknik yapmak için uyandıkları bir gün öğleye doğru radyoyu açan Mustafa Akkurt, Hasan Mutlucan'ın meşhur *Yine de Şahlanıyor Aman* türküsüyle güne başlar. Eşi Esmâ, kızları Elifi hazırlarken (kendi tabiriyle) “basit bir işçi parçası” Mustafa Akkurt da ekmek almak için sokağa çıkar ki darbeden de o anda haberdar olur. Ekmek alamadan evine dönen Mustafa, yeni aldıkları ve taksitlerini ödemek için eşi ile fazla mesai yapmak zorunda kaldıkları televizyonu açar. Saat öğleden sonra biri geçmektedir – ki Kenan Evren televizyonda ilk konuşmasını yapmaktadır.

Saat sabah üçte başlayan Bayrak Harekâtı, saat dörtte TRT spikeri Mesut Mertcan'ın sesinden tüm Türkiye'ye duyurulur; Milli Güvenlik Konseyi'nin

(MGK) “Yüce Türk Milleti[’ne] Türk Silahlı Kuvvetleri[’nin] [TSK] ülke yönetimine bütünüyle el koy[duğunu]” duyuran 1 Nolu Bildiri’si okunur: Ülkenin “...dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içinde” olduğu tespitiyle başlayan bildiriye “...Devlet[in], başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş” olduğu, “Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları[nın], idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masun köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getiril[diğini]” vurgulanmıştır.

Saat sabah dört itibarıyla “Parlamento ve hükümet feshedilmiş, Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmış, bütün yurtdışı sıkıyönetim ilan edilmiş, yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00’ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.” Türkiye sabaha karşı okunan 1 Nolu Bildiri’de 1 Nolu generalin, darbenin lideri, Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Org. Kenan Evren’in ağzından ama Mesut Mertcan’ın sesinden “Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama[nın] [o gün] saat 13.00’teki [TRT] haber bülteninde [bizzat kendisi] tarafı[n]dan yapılacağı, [v]atandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayımlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini bekle[diğini de]” öğrenir.

Mustafa işte bu nedenle sabah ekmek alamaz çünkü sabah beşte sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Televizyonu açtığına da sabahleyin radyodan duyurusu yapılan TV konuşması henüz başlamıştır. Kenan Evren başta Mustafa ve Esmâ Akkurt olmak üzere tüm “Aziz Vatandaş”larına şu sözlerle hitap etmektedir:

Yüce Türk Milleti,

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etmek imkânını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar, yurdumuzun içinde bulunduğu siyasî ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri; alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmıştım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki iki yıldır her fırsattan istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo-televizyon konuşmalarımda da bu hayati önemi olan konuları dile getirmiştim.

Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasî, ekonomik

ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi, Cumhuriyet tarihimizin en ağır buhranına sürüklemiştir. Yine hepinizin bildiği ve gördüğü gibi; anarşi, terör ve bölücülük, her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve millî değerleri paylaşan Türk vatandaşları siyasî çıkarlar uğruna, çeşitli sun'î ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir.

Atatürk ilkelerini esas alarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini, bundan 10 sene evvel tasavvur dahi etmek mümkün değildi. Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin, her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme harekâtına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacaklarını vaat etmelerine rağmen; sonuç alacak teşebbüsleri, siyasî çıkar çatışmaları ve basit parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçekdışı talepler ve Türk Devletinin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup gitmiştir.

Düşmanın amaç ve yöntemleri, anarşi, terör ve bölücülüğün ulaştığı düzey; özel hukukî tedbirlere, idari düzenlemelere, sosyal koşulların geliştirilmesine millî eğitim ve iş hayatının düzenlenmesine ihtiyaç göstermekteyken milletin vekâletini taşıyan milletvekilleri ve senatörler Meclislerde aylardan beri, hiçbir sorumluluk duymadan yalnız parti menfaat ve disiplini uğruna bu olaylara seyirci kalabilmişlerdir. İktidarların başarı ümit ederek aldıkları her tedbir, muhalefetler tarafından kınanarak ve hatta memleket yararına da olsa baltalanmıştır. Millî birlik ve beraberliğe en fazla muhtaç olduğumuz dönemlerde bile kutuplaşmalar ve bölünmeler adeta teşvik edilmiş; yangını beraberce söndürmek yerine, üzerine benzin dökülerek memleket bilerek veya siyasî çıkarlar uğruna, sırf iktidara gelebilmek pahasına bir yangın yerine çevrilmek istenmiştir.

Ağızlarından düşürmedikleri hukuk devleti kavramı, bir kısım Anayasal kuruluşlarca, devletin parçalanması pahasına da olsa yalnız kişilerin müdafaası olarak yorumlanmış, devletin ve milletin savunulması ise sahipsiz kalmıştır.

Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesinin birlikte getirdiği sorumluluk, uygulamada kuvvetler çatışmasına dönüştürülmüştür.

Düşüncelerimiz, dinimiz üzerinde ve akla gelebilen her konuda dış ve iç kaynaklı bölücü ve yıkıcı faaliyetler bütün şiddetiyle sürdürülürken ne hazindir ki bir kısım gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları, yıkılacak devletin enkazı altında kalacaklarının, yok olup gideceklerinin idraki içinde olmadıkları görünümünü vermişlerdir. Bu acı hakikatleri görüp çare arayanların veya Türk ulusunu uyaran ve milleti bütünleşmeye davet edenlerin ise seslerini duymak mümkün olamamıştır. (Bir kısım kıymetli Türk basınının bu konuda zaman zaman yaptıkları uyarıları burada şükranla belirtmek isterim.)

Siyasî partiler, bu kritik dönemde milletin özlemlerini beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı olarak arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün

kışkırtarak onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışırcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir.

İktidara gelen siyasî partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediklerini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmağa, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeğe mahkûm olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir.

Bir kısım bedbahtlar Türk milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla oturarak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyoneli söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapsam suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir.

Uzun zamandan beri bu fevkalâde üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanmayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden Anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak, alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarmalara rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer Anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkararak Meclislerimiz 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasî çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır. Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasama organlarımız, memleket üzerine çöken bu kâbusa karşı kayıtsız kalmışlardır.

Anayasamız, Türk vatandaşlarının dinî inançlarından ötürü kınanamayacağını, açıkça belirtmiş olmasına rağmen, tek bir oyun peşinde koşan siyasî partilerimiz, yüce Atatürk'ün Cumhuriyeti Dönemi'nde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görerek Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasî çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirini katletmelerine neden olmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve kendini Türk vatandaşı kabul eden herkesin tek bir vücut halinde Türk milletini oluşturduğu unutulmuş ve değişik mezheplere bağlı vatandaşlarımızın tam bir kardeşlik bağı ile kaynaşma-

larını engellemek isteyen kışkırtıcılar siyasî destek görmüşlerdir. Bir kısım Anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine, bizzat Anayasa'nın ihlali karşısında dahi sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Bütün bu şartlara rağmen; hukuk devletinin temel ilkelerini savunmakla görevli Anayasal kuruluşlarımız, devletin en üst kademesindeki anarşizmin yarattığı tehlikenin büyüklüğünü idrak edemediklerinden veya terör odaklarının tehdidinden çekindiklerinden, devletin temellerine konan dinamitle her an parçalanma tehlikesi karşısında olduğunu gözlerden kaçırmaya çalışmışlardır. Devlet çökerildiği zaman Anayasa'nın kanatları altına sığınan tüm hukuk kurumları ile özerk, bilim ve müessese ve derneklerinin bu enkaz altında yok olacağı unutulmuştur.

Son iki yıllık süre içinde terör 5241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklâl harbinde, Sakarya savaşındaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım,

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakinen bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hâkimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Millî Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

Büyük Atatürk'ün deyiimiyle "Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak yurdumuzu dünyanın en mamur ve en uygar araç ve kaynaklarına sahip kılmak" hedefine yönelik hızlı bir kalkınma döneminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Bu inancımızın gerçekleşmesi için yüce ulusumuzun, bağrından çıkardığı ve yurdumuzdaki kutuplaşmada hiçbir tarafı tutmayan, sadece Atatürk ilkeleri doğrultusunda yürüyen Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimine güveneceğinden kuşquamız yoktur. İçinde bulunduğumuz buhrandan çıkmamız için ulusça arzu edildiğine inandığımız, disiplinli ve her türlü tasarrufa ağırlık veren bir yaşam ve dayanışma ortamına girilmesini ve milletçe gücümüzün tümünü ortaya koyacak bir çalışma hızını bekliyor ve yüce Türk milletine güveniyoruz.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde millî şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle, Atatürk milliyetçiliğinden hız ve ilham alma-

nın, politikada “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine bağlı kalmanın, millî mücadele ruhunun, millet egemenliğine Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneneğine inanıyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır. Uluslararası sorunların barışçı yollarla çözümlenmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir.

Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda Bakanlar Kurulu’nu kurarak yürütme sorumluluğunu bu Kurula bırakacak ve hür demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, lâik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar yurdumuzda her türlü siyasî faaliyetler her kademedede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasî partilerin yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni Seçim ve Partiler Kanunu’na göre zamanı, koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir. Parlamento üyeleri, siyasî faaliyetlerden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Millî Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partileri’nin parti başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır.

Memlekette idarenin tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine koşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasî etkiler dışında çalışmalarını kanun hâkimiyeti altına alınacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görece yöneticiler, eski zamanın siyasî davranışlarına yönelmedikçe hizmet ve görevlerine devam edeceklerdir.

Kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamada tecrübeli ve yetenekli kişilerden oluşan mahkemelerin süratle ve doğru kararlar vermelerini ve bunları korkusuzca

uygulayabilmelerini sağlayacak yasal ve idari tedbirler alınacaktır. Memleketin ekonomik koşullarını kendi gücümüzle iyileştirmek için her alanda gelen gayret sarf edilecektir. Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır. Ancak temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlarını ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir. Tüm işverenlerin iş barışının koşullarını sağlayacak esaslardan ayrılmadan üretimin artırılması ve ihracata yönelik gayretlerin gelişmesine yardımcı olmaları için her türlü tedbir alınacaktır.

Köylünün, milletimizin efendisi olduğu inancını, kuvveden fiilen çıkarmak için tarım alanında üretimi artıracak bir tarım seferberliği ve fiyat politikası ile gerekli diğer önlemlerin alınmasına, bilhassa önem verilecektir. Türk köylüsünün tarlasından ayrılıp şehirlere göç etmesini zorlayan ekonomik ve sosyal nedenlere çare aranacaktır.

Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini kazanmak olacaktır. En kıdemsiz erinden, en üst komutanına kadar Türk Silahlı Kuvvetlerinin tüm personeli, bu amaçlara ulaşmada devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Aziz Yurttaşlarım;

Bir defa daha belirtiyorum ki Silahlı Kuvvetler aziz Türk milletinin hakkı olan refah ve mutluluğu, vatan ve milletin bütünlüğü ve gittikçe etkisi (azalmaya) azaltılmaya çalışılan Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak, kendi kendini kontrol edemiyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yönetime el koymak zorunda kalmıştır.

Komutan, subay, astsubay ve erler olarak hepimiz vatan ve milletin refah ve mutluluğu uğruna her şeyimizi, bu arada hayatımızı dahi seve seve feda etmeye hazırız. Memlekette her zaman bulunabilen ve özellikle son zamanlarda çoğalan kötü niyetli birçok kişi ve kuruluşlar sizlere yalanlar düzerek, bunun aksini söyleyebilecekler ve menfi propagandalara başvurabileceklerdir. Bunlara asla inanmayınız. Bütün uygulamalar milletin gözü önünde yapılacaktır.

Kıymetli Vatandaşlarım;

Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetlerine ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum

anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır. Yurtta kan dökülmemesi için bütün vatandaşlarımızın tahriklere kapılmaksızın sükûnet içinde yayınlanacak bildirimler doğrultusunda hareket etmelerini ve ikinci bir bildiriye kadar sokağa çıkmamalarını rica ederim.

Vatandaşlarımızın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde kırınglıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak yeni yönetime yardımcı olmalarını vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim.

Evren'in TRT televizyonlarından yukarıdaki bildiriye okuduğu sırada Mustafa'nın Esmâ'ya da dediği gibi, "yer yerinden oynamaktadır". Mustafa, darbe kendi mesai gününe denk gelmeyip de çalışmaktan kaytaramadığı için Esmâ ise kiralar artabileceği için hayli üzgündür.

Aynı günün akşamı Mustafa ve Esmâ, Esmâ'nın anne babasına yemeğe davetlidir. Esmâ'nın babası Kore Gazisi Albay Sacit Bey'in keyfi yerindedir. "Ordu ile şaka olmayacağını" söyler, rakısından bir yudum alırken: "Türk ordusu deyince durup bir düşüneceksin. İki donsuz politikacının bu vatanın evlatlarını birbirine kırdırmasına asker izin verir mi be! Ortalığı komünistlere bıraktılar, sicilli komünistleri üniversitelere hoca yaptılar! Ulan biz bu komünistlerin kökünü kazımak için ta Korelere kadar gidip vurduk, vurulduk be!.. Hem bu politikacıların başını boş bırakmayacaksın. Şöyle on yılda on beş yılda bir masaya vurup 'Ordu burada!' diyeceksin... Artık gözümüz arkada kalmaz vatan kurtuldu," der.

Maaile sohbet sürer, kayınpeder ve damat vatanın kurtulmasına kadeh kaldırırlarken TRT'de Millî Güvenlik Konseyi'nin 2 Nolu Bildirisi yayımlanmaktadır. TRT spikerinin tok ve kararlı sesinden sıkıyönetim komutanlıklarına atanan paşaların isimleri öğrenilir:

Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ; İstanbul İli Sıkıyönetim Komutanlığına,

İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Bedrettin Demirel; Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına,

Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Selâhattin Demircioğlu; Erzincan, Gümüşhane, Giresun, Trabzon, Rize, Ordu, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Samsun, Sinop İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına,

Ege Ordusu Komutanı Orgeneral Süreyya Yüksel; İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Denizli, Muğla, Isparta, Burdur, Antalya İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına,